

Medaugymnastikkens modtagelse i det danske kvindegymnastikmiljø 1936-1941

Af Birgit Brink Lund

»Så gik det løs. Totalbevægelser vi ikke havde set mage til før. Hele kroppen svingede og fjedrede – musikken svingede og fjedrede. Alle led var i uafbrudt sammenhængende bevægelse. Det var en åbenbaring af skønhed og vellyd. ... De arbejdede med køller – de legede med bolde og tøndebånd – frit og flot. Det hele var anderledes, end hvad vi havde oplevet før. Medau spillede, så man kunne høre bevægelsen, pigerne bevægede sig så man kunne se musikken. Det var en harmonisk og betagende samhörighed.«¹

Sådan beskrev Helle Gotved i sine erindringer den tyske Medauskoles opvisning i 1936. Hinrich Medaus gymnastik havde et andet bevægelsesudtryk end den kvindegymnastik, der hidtil var blevet dyrket i Danmark og brød således med den etablerede gymnastikopfattelse. Lederne fra de eksisterende gymnastiktraditioner måtte forholde sig til den nye gymnastik, og ikke alle delte Gotveds begejstring. Modtagelsen afgang bl.a. af, hvordan det nye passede ind og gav mening i gymnastiktraditionens centrale værdigrundlag og formål.

Baggrunden for denne artikel er mit speciale *Distinktioner i dansk kvindegymnastik – en kulturanalyse af vidnesbyrd om Medaugymnastik 1936-1941* udarbejdet på Kultur og Formidlingsstudiet på SDU. Jeg fordybede mig her i en kort ikke tidligere

analyseret periode af kvindegymnastikkens historie. Specialets problemstilling var at foretage en kulturanalyse af, hvordan den tyske *Medaugymnastik* blev vurderet af to af tidens dominerende gymnastiktraditioner – *Den danske Kvindegymnastik* og *Den nordiske Kvindegymnastik* – ved hjælp af Pierre Bourdieus teoriapparat i den hensigt at opnå en forståelse af, hvilke grundlæggende modsætninger, der var på spil. Gennem en analyse af et empirisk tekstmateriale bestående af udsagn fra artikler skrevet af talskvinder fra de to gymnastiktraditioner, undersøgte jeg, hvilke værdier, dvs. hvilke former for symbolsk kapital, der blev inddraget i kampen om gymnastiksmagen. Udsagnene indgik i en menings-sammenhæng med den gymnastiktradition, der blev talt ud fra, idet talskvindernes forventninger til og vurderinger af det nye var indlejret i deres habitus og smagspræferencer, og valget af strategi i kampen var begrundet i, hvad de anså for at være den, der bedst kunne sikre deres gymnastikkulturs position. Ud fra empirien identificerede jeg tre relationer: 1. Dansk/nordisk – Tysk (betydningen for vurderingen at *Medaugymnastik* var tysk), 2. Tradition – Moderne (hvad blev tillagt gymnastisk værdi og gav gymnastisk mening) og 3. Ånd – Krop (kampen mellem en holdningspræget gymnastik og gymnastik for kroppens skyld). Hertil kom et udtalt – tabuiseret – argument om kropspraksis.

Denne artikel giver kun plads til en kortfattet præsentation af gymnastiksystemerne og illustrative eksempler på, hvilke former for symbolsk kapital og betydningsbærende distinktioner, der blev sat i spil af de to lejre: *Den nordiske Kvindegymnastik*, der repræsenterede den folkelige gymnastik på landet, og *Den danske Kvindegymnastik*, der repræsenterede byens gymnastik.

Den danske Kvindegymnastik

Krigsassessor og danselærer Paul Petersen begyndte sit arbejde med gymnastik for kvinder i 1870'erne og var ivrig fortaler for, at der skulle være forskel på kvinde- og mandsgymnastik. Hans udgangspunkt var den gymnastik, han kendte fra Hærens Gymnastikskole, men han lod sig inspirere af mange kilder for at mindske det militære præg til fordel for et feminint præg. For at påpege den danske prægning, han havde givet gymnastikken og adskille den fra andre, kaldte han sit system *Den danske Kvindegymnastik*.

Petersen fandt, at gymnastik var en sund og dannende aktivitet for kvinder, og han ønskede at skabe en samling rationelle og pædagogiske øvelser, der forenede det gymnastiske og det kvindelige.² Hans udgangspunkt var mere praksis end viden-skab, og han var på flere punkter original fx ved brugen af ballet- og dansetrin, musikledsagelse, inddragelse af boldspil og svømning samt kraftige idrætsprægede øvelser. Han overskred samtidens forventninger til gymnastik for kvinder, idet han tillod øvelser med kropslige udfoldelser, der udfordrede tidens normer for kvindelighed. *Den danske Kvindegymnastik* slog især igennem i byerne, og deltagerne var middel- og overklassens kvinder.

Petersen oprettede et lærerindekursus, og fra 1886 blev uddannelsen officielt an-

erkendt, og lærerinderne brugt på flere kommuneskoler. Da *Haandbog i Gymnastik*³ blev autoriseret i skolen, betød det, at de af Petersen uddannede lærerinder herefter kun blev brugt ved private skoler. Petersen stiftede i 1888 *Dansk Gymnastiklærerforening* – foreningen blev siden åben for alle interesserede med navnet *Dansk Kvinde-Gymnastikforening* (DKG). Denne forening blev hurtigt en af de førende gymnastikforeninger i København, og DKG har repræsenteret udviklingen i *Den danske Kvindegymnastik* loyalt.

Efter Petersens død i 1906 overtog hans døtre Magdalene og Ingeborg Paul-Petersen ledelsen af instituttet – nu kaldet *Paul Petersens Idrætsinstitut* (PPI). De holdt gymnastiktraditionerne i hævd og videreudviklede *Den danske Kvindegymnastik* ved at iblande nye impulser. Fra 1936 blev Paul Petersens barnebarn Ellen Paul-Petersen formand for DKG.

Den nordiske Kvindegymnastik

I 1884 importerede den danske folkehøjskole H. P. Lings *Stillingsgymnastik*. Denne gymnastik var baseret på fysiologi og anatomi og bestod af konstruerede øvelser, som kunne anvendes af begge køn. Målet var formning af en harmonisk krop. Den legemlige vækkelse blev en vigtig del af folkehøjskolens ideologi og gymnastikken et led i en social, politisk og kulturel distinktion for den grundtvigianske bondestand. Selvom de første kvindelige delingsførere blev uddannet i 1885, stod der ofte mænd i spidsen for kvindehold, og kvindernes gymnastik på landet blev en efterligning af mandsgymnastikken. Dette ændredes først efter mødet med den svensk-finske gymnastiklærerinde Elli

Björkstén: i København 1906, ved OL i Stockholm 1912, men mest epokegørende i 1913, da hun underviste på Statens Feriekursus. Idet Björkstén reformerede gymnastikken inden for rammerne af de ling-ske principper, kunne hendes ideer umiddelbart accepteres i den danske højskole.

Selv om Björkstén anerkendte Ling, mente hun, at de to køns forskellighed både psykisk og fysisk måtte medføre et kvalitativt forskelligt indhold i gymnastikken samt at kvinderne skulle tage ansvaret for deres egen gymnastik.⁴ Hun henviste til J. Lindhards gymnastikteori som sin teoretiske baggrund. Björkstén lagde afstand til det mandhaftige bl.a. ved at fjerne det spændte og militæriske til fordel for en betoning af lethed, spændstighed og frisk livfuldhed i sin bevægelsesgymnastik: *Den nordiske Kvindegymnastik*. Hun indførte en ny arbejdsmåde med en original udtryksfuld kommando samt nye rytmiske øvelser, der parrede frigjorthed og livsglæde med kravet om æstetisk form, og hensynet til kvindeligheden kom i højsædet. Björkstén brugte rytmen som et hjælpemiddel, og fra ca. 1920 blev musikken tilføjet. Hendes mål var at danne det hele harmoniske menneske, og de frigjorte bevægelser udtrykte ikke blot fysisk, men også sjælelig ubundethed og frihed. Når en dagsøvelse indeholdt formrene øvelser udført med »*grace och själfullhet*« blev skønhedssansen udviklet og karakteren forædlet – en åndløs bevægelse karakteriserede Björkstén som vulgær.

I 1922 tog Björkstén initiativ til stiftelse af *Nordisk Forbund for Kvindegymnastik* (NFK). NFK samlede nordens kvinder i et gymnastikkulturelt fællesskab bl.a. ved udgivelse af tidsskriftet *Nordisk Kvinnogymnastik* og afholdelse af kurser. Der var en fælles linie i gymnastikken, men Björkstén stillede lederne frit mht. at udvikle den.

Hun var bevidst om, at gymnastikken ikke undgik at blive præget af sin tid; hun havde selv turdet trodse autoriteten og fulgt sin egen selvstændige opfattelse af, hvordan en velegnet gymnastik for kvinder skulle udformes.

Den nordiske Kvindegymnastik fik sin nationale fortolkning i hvert af de nordiske lande og blev præget af de personligheder, der byggede videre på arven. I Danmark blev gymnastikken brugt både i skole- og foreningsregi. Jørgine Abildgaard og Anna Krogh grundlagde i 1925 *Snoghøj Gymnastik- og Folkehøjskole* (Snoghøj). Deres mål var at virke blandt dansk kvindelig ungdom med gymnastikken som middel til at nå deres idealer for en højskoles ungdomsarbejde: vække ånden (religiøst), styrke nationalfølelsen (fædrelandskærlighed) og ruste kvinden til livet (moderskabet).⁵ Den folkelige gymnastik skulle styrke det legeme, hvori åndslivet skulle udvikle sig, og tjente således et højere mål, hvilket gav den mening. Via Snoghøj fik *Den nordiske Kvindegymnastik* et stærkt udgangspunkt for at præge den folkelige gymnastik på landet via delingsførerne, og landbokvindernes gymnastikkultur blev revolutioneret og fik sit eget feminine udtryk.

Medaugymnastik

Allerede i begyndelsen af 1900-tallet var en ekspressiv bevægelseskultur med opøvelse af rytmesans og musikalitet samt brug af organiske bevægelser vokset frem i det sydlige udland ved E. Jaques-Dalcroze, C. Loges, R. Bode og R. Laban. I Tyskland var rytmisk gymnastik for kvinder i forskellige udgaver således et anerkendt begreb i 1920'erne.

Hinrich Medau var læreruddannet med musik, Turnen og sport som yndlingsfag. For at tjene penge til ekstra musikstudier

tog han en lærer- og organiststilling i Lisabon i 1913. På grund af 1. verdenskrig måtte han blive i udlandet og tog videre til Madrid. Medau erfarede, at disse landes folk var fulde af musik og bevægelse og naturlig »grazie«. Fx oplevede han, at børnene i gymnastiktimen ikke lavede isolerede kropsbevægelser, men brugte hele kroppen. Det satte nogle tanker i gang, og Medau søgte inspiration dels hos Jaques-Dalcroze dels hos Bode. Han uddannede sig i Bodes *Ausdrucksgymnastik* og fik her mulighed for at forbinde sin interesse for musik og bevægelse. Efter at samarbejdet mellem Medau og Bode ophørte, åbnede han i 1929 *Gymnastikschule Hinrich Medau* i Berlin. Her valgte Medau at koncentrere sig om at udvikle kvindegymnastikken.

Medaugymnastikken byggede på Bodes bevægelseslære med totalbevægelsen, der fra de store muskler i bækkenregionen forplanter sig ud i kroppen for at slutte med et strømmende afløb. Modsat Ling, der begrundede sin gymnastik på anatomi og fysiologi og konstruerede øvelser for kroppens enkelte dele, fremførte Medau: »*Wo die Anatomie und Physiologie aufgehört, fängt die Bewegung an!*«⁶ Medaus gymnastik bestod ikke af øvelser, men var en arbejdsmåde, der tog udgangspunkt i de funktionelle grundformer gang, løb, sving m.v. Undervisningen var for en stor del bygget på improvisation, hvor gymnasten ud fra et lille bevægelsesmotiv arbejdede videre, og målet var bl.a. at udvikle elevernes rytme- og formsans, så de selv kunne skabe nye bevægelser.

For Medau havde gymnastikken et dobbelt formål dels et politisk folkeopdragende, hvor den medvirkede i opbygningen og karakterdannelsen af »folket« i det nye Tyskland, og dels det faglige med udvikling af både »*eine organische Bewegungs-*

schulung« og »*eine musische Leibeserziehung*«. Altså en legemskultur, hvor den organiske bevægelsesskoling var kædet sammen med en musisk opdragelse, hvilket iflg. Medau gjorde den særlig egnet for kvinder.

Hvor det tidligere var vigtigt at kunne fremvise et muskelpanser af spændte muskler, mente Medau, at det af hensyn til de bølgende bevægelser var vigtigt at kunne være afspændt. Bevægelsen blev opfattet som en spændingsbue, og den rytmiske skiften mellem spænding og afspænding i de svingende totalbevægelser skulle afspejles i musikken. Harmonien mellem bevægelse og musik var det vigtigste, mens melodien var underordnet, og den blev ofte improviseret. At Medau ikke arbejdede med gymnastikøvelser eller melodier, men med spændingsbuer, der var uafhængige af 4 eller 8 takter, betød at både bevægelsesforløbet og musikken var mere fritstillet.

Dansk/nordisk – Tysk

Linjen for *Den nordiske Kvindegymnastik* var fastlagt af Ling og Björkstén, og talskvinderne udtrykte generelt en stolthed over at være dansk/nordiske og en afsmag for det tyske. For eksempel skrev Anne Marie Børup⁷, at den nordiske gymnastik var en levende organisme, der var »*Søstre, runden af samme Rod*«⁸ – dvs. de fælles kendetegn havde knyttet dem sammen i et tæt slægtskab. Modsat karakteriserede hun i samme artikel den tyske indflydelse som en bakterie, der angreb den sunde nordiske gymnastik. Med sit malende og metaforfyldte sprog fremtryllede A. M. Børup en vision om de nordiske demokratier med sundhed og frisk luft, som modbillede til det tyske, der underforstået var et sygt diktatur jf. nazismen – man skulle tage sig i agt for smittefaren.

A. M. Børup henviste også til en forskel i folkekarakter og temperament som begrundelse for, at *Medaugymnastik* egnede sig bedre til tyskere og sydeuropæere.⁹ Disse folk havde en medfødt sans for rytme, musik og sang, som ikke var en del af de beherskede nordboers habitus. Den nordiske identitet blev defineret ved at afgrænse den fra det, den ikke indeholdt. Hun fandt endvidere, at de nordiske folk relativt let kunne lære af hinanden, fordi de var beslægtede, hvorimod hun lagde afstand til den fremmedartede tyske mentalitet. For hende ville det kun give mening at tage ved lære af Medau, hvis det kunne berige den nordiske gymnastikkultur.

En anden aktiv skribent var Solvejg Bording¹⁰. Hun fremhævede ofte, at det gymnastiske ideal skulle findes i det gamle kulturelle slægtskab med Norden; det var en arv, som forpligtede, og som det var værdt at kæmpe for at bevare. Herved tog hun klart afstand fra, at den tyske gymnastik og dens udtryk for kvindelighed overhovedet kunne være en mulighed. Både på Snoghøj og når Björkstén gav opvisning med sine finske gymnaster, blev gymnastikken et symbol, der skulle vække den rette selvbevidsthed og forsvarsviljen:

»Det blev hos Elli Björkstén og hendes gymnaster aldrig til føleri. Den finske frihedskamp holdt dem bundne til en salt virkelighed, der nok skulde holde aandens flugt i tømme. Derfor virkede hendes gymnaster baade ved deres vidunderlige friske livfuldhed og ved deres gribende patriotiske rejsning.«¹¹

Finland var i krig med Sovjet, og gymnastikken stod som et nationalt symbol for folkets frihedstrang, og den danske solidaritet var stor. Det nordiske fællesskab blev her opfattet som et kulturelt og åndeligt

fællesskab, modsat den tyske idé om et nordisk germansk-arisk Blod- og Jordforbund.

Den danske Kvindegymnastik havde i sit grundlag hentet inspiration fra forskellige gymnastiksystemer og senere også hos Björkstén. Ellen Paul-Petersen besøgte flere tyske gymnastikskoler i sommeren 1935, og hun konstaterede: *»Hvor er der dog meget vidunderligt og dejlig naturligt ved den tyske Gymnastik.«¹²* For hende var begrebet »tysk gymnastik« positivt ladet. Hun var forundret over, at der var så mange måder at bevæge krop og lemmer på og forudså, at når Medau blev kendt, ville der komme til at rase en Medau-feber i Danmark. Hun lod sig begejstre – af den tyske Geist – og hendes fokus var mere gymnastikkens muligheder end dens nationalitet. *Den danske Kvindegymnastik* blev opfattet og benævnt som dansk, men ikke som udtryk for en stærk nationalfølelse.

Flere omtaler af opvisninger med tysk-influerede PPI-lærere udtrykte, at det tilsyneladende var lykkedes at berige og ikke ødelægge *Den danske Kvindegymnastik* ved at bruge dele af *Medaugymnastikken*. Gymnastikkens nationalitet blev ikke fremhævet i argumentationen – den blev ikke tillagt stor symbolsk værdi. Det fremmedartede blev modtaget som noget spændende nyt, som skulle undersøges nærmere, og udfordringen bestod i tage det bedste af den tyske gymnastikkultur og indarbejde det i den danske.

Tradition – Moderne

I 1937 deltog Medau i en gymnastikopvisning i København med det elitehold, der også havde givet opvisning ved OL i Berlin. I sin omtale af opvisningen lagde Sigrid Nutzhorn¹³ afstand til det rytmik- og danseprægede¹⁴ – dvs. det som ikke over-

holdt hendes gymnastiske normer. Det var vigtigt for den folkelige gymnastik at afgrænse kvindegymnastik fra dans, plastik og rytmik, da disse bevægelsesformer manglede gymnastikkens pædagogiske og opdragende mål. Tilsvarende blev Medaus brug af redskaber oftest opfattet som stafage og uden gymnastisk værdi, for i den folkelige gymnastik blev linjerne tegnet af kroppen, og strækningens retning var Gud.¹⁵

A. M. Børup kunne rose den tyske kvindegymnastik for den enorme frigjorthed og smidighed,

»... men samtidig frastødes vi af den underlige Formløshed, et Virvar af uordentlige og uæstetiske Øvelser og Bevægelser ... En grim Bevægelse kan udmærket udføres med Frigjorthed, men den virker som Løsslupethed.«¹⁶

Hvis »vi« – dvs. den folkelige gymnastikbevægelse – skulle tage ved lære af den tyske gymnastik, skulle den indeholde nogle blivende værdier, der kunne leve op til den folkelige gymnastiks dannelsesmål. Hun blev tiltalt af frigjortheden, men frastødt af de uskønne – dvs. formløse – bevægelser, som hun fandt uharmoniske. Ved at fordømme det uskønne hævdede hun sig (og sine) op på et højere plan. *Den nordiske Kvindegymnastik* lagde også vægt på frigjortheden; men der var grænser for hvor »frigjort«, det måtte blive, for både i høj-skolekulturen og i de gymnastiske idealer var kvinderne underlagt en social og moralsk kontrol, der satte grænser for, hvor frit de kunne udfolde sig kropsligt. Medaus totalbevægelse blev opfattet som vulgær og dermed udtryk for kulturelt forfald.

I flere artikler blev centrale begreber i den nordiske gymnastikkultur præciseret fx holdning og form. Formen var anato-

misk og rationelt begrundet, og den gav skønhed både til øvelsen og til den krop den formede harmonisk. De formgivende øvelser og at kunne indtage formrene stillinger var en vigtig del af den pædagogiske linje i *Den nordiske Kvindegymnastik* qua den forpligtende arv fra Ling. Som J. Abildgaard formulerede det, satte formen et mål for det gymnastiske arbejde, som det gav mening at stræbe efter, idet den repræsenterede ånden i arbejdet. Hvis gymnastikken gav afkald på formen ville den og gymnasten miste sin nordiske identitet.¹⁷ Formen, den kontrollerede frigjorthed og den beherskede krop symboliserede orden over for det kaotiske ved den tyske gymnastik. En ukritisk brug af det moderne udgjorde en trussel mod det gymnastiske grundlag. Der var en risiko for, at de unge delingsførere kunne blive forblændet af det spændende nye, da de ikke havde mange års åndelig ballast og indlejret habitus. At de gamle gymnastiske dyder således blev »revitaliseret« som værn over for nye modepåfund, ser jeg som udtryk for en bevidst strategi, idet klarhed om dannelsesidealene skabte orden i vurderingerne af, hvad der var sande værdier over for det meningsløse.

E. Paul-Petersen var enig i, at det danske grundlag for gymnastik var den systematiske og anatomiske bearbejdelse af kroppen, som den lingske gymnastik foreskrev det. Hun indrømmede, at Medau ikke havde dette grundlag, og undskyldte ham med, at han var mere musik- end gymnastikpædagog, og at hans idé var en musisk opdragelse, hvor bevægelse var tæt forbundet med musik.¹⁸ Hun holdt fast i *Den danske Kvindegymnastiks* solide grundlag, men hun lod sig også påvirke og præge af det ny, når det kunne udvikle gymnastikken. Det krævede en sikker gymnastiksmag og kritisk sans at nøjes med de gode ting fra Medau, men da

lederne i byen ofte var uddannede lærerinder, havde de et fagligt fundament, så de kunne vælge det brugbare.

E. Paul-Petersen lagde som nævnt vægt på, at den tyske gymnastik var dejlig naturlig. Hun opfattede natur som det uforarbejdede og oprindelige, og modsætningen var de tillærte viljes- og formålsbestemte bevægelser. Når Medau arbejdede med organiske bevægelser, der opbyggede et samarbejde mellem de forskellige legemsdele, fandt hun, at det var mere i overensstemmelse med naturens love end konstruerede øvelser, der arbejdede med en arm, mens resten af kroppen blev holdt stille. De moderne impulser blev ikke opfattet som et brud, men som en mulighed for en fornyelse af *Den danske Kvindegymnastik*, der kunne styrke den i konkurrencen mellem gymnastikudbyderne i byen. Synet her var fremadrettet, idet man byggede på en gymnastiktradition, der til stadighed udviklede sig.

Ånd-krop

Den folkelige gymnastik blev formidlet fra højskolerne via åndeligt vakte ungdomsledere, og kroppen skulle være et billede på den åndelige habitus. I 1936 udtrykte J. Abildgaard tvivl om, det stadig forholdt sig sådan, eller om Björksténs herlige kvindegymnastik betød, at ungdommen ikke behøvede mere? Hun så tegn på, at gymnastikken og kroppen blev et mål i sig selv, og at højskolen tilsyneladende mistede sin indflydelse.¹⁹ S. Bording var inde på noget af det samme, da hun i anledning af højskolens hundrede års beståen fastslog, at gymnastikken skulle tjene den sande fædrelandskærlighed, og derigennem blive en væbner for folkeånden. Højskolen og det levende ord skulle vise gymnastikken på rette vej, ellers risikerede den at

komme på afveje og blot blive målløs træning af kroppen. Hun advarede om, at en veltrænet krop »... *kan akkurat lige saa godt gaa i den ondes tjeneste; ja, der er ifølge sagens natur altid en særlig fare for, at vi med et veldyrket legeme netop skal komme til at tjene ham.*«²⁰ Her kunne hun både hentyde til Niels Bukhs gymnastik²¹, Landsstævnet i Ollerup (1935), de tyske hold ved Lingiaden²² samt byens gymnastik. En dyrkelse af kroppen for dens egen og motionens skyld, blev opfattet som en forfladigelse af gymnastikkens betydning. I højskolen eksisterede kropsligheden ikke ved sig selv, men i henvisning til noget andet – i den kristne moral skulle det legemlige tugtes, og ånden var den rene.

Da E. Paul-Petersen i 1934 holdt et foredrag om gymnastik i Dansk Kvindesamfund, bemærkede hun, at mange kvinder gik til gymnastik for at holde den slanke linje, dvs. dyrkede gymnastik ud fra et ønske om legemlig skønhed. Hun pointerede også, at gymnastik var alsidig træning modsat sport samt at gymnastik både stimulerede legeme og ånd.²³ Hun frydede sig over de mange nye inspirationskilder for kvindegymnastikken og gjorde opmærksom på, at man hos PPI ikke så foragteligt på det nye. Hos *Den danske Kvindegymnastik* var det intet problem, at gymnastik blev dyrket for motionens skyld. Det var en måde at tage vare på sin sundhed og sin krop, som modvægt til magelighed og sløvhed.

Lærerinderne havde antagelig en mere rationel, pædagogisk og videnskabelig tilgang til gymnastikken og arbejdede mere med legems- end åndelig udvikling. En materialistisk synsvinkel, hvor gymnastikken var tjener for kroppen. Lærerinden var ansat og afhængig af efterspørgslen efter hendes evner, men ejede også en frihed til

at kunne præge gymnastikken personligt. PPI og DKG fulgte med tiden, og fornyelsen var med til at give gymnastikken tiltrækningskraft.

Det tabuiserede argument

Det, som gjorde en forskel mellem den danske og den tyske kvindegymnastik, var brugen af kroppen. *Medaugymnastikkens* vigtigste bevægelse var den organiske totalbevægelse, der med udgangspunkt i bækkenet kunne opfattes som en meget erotisk bevægelse af kvindekroppen. Totalbevægelsen brød med, hvad kvinder tidligere havde fremvist offentligt i gymnastik. Den overskred de usynlige grænser og anviste nye muligheder for kroppens bevægelser i kvindegymnastik. Det blev ikke nævnt direkte i vidnesbyrden, at *Medaugymnastikkens* kropslige praksis bestod af sanselige bevægelser – et tabu; men det er min påstand, at kampen også gjaldt magten til at definere normerne for den legitime kropspraksis i gymnastikken.

Normerne for kvindekroppens bevægelsespraksis i gymnastikken, er et udtryk for opfattelsen af kvindelighed i gymnastikken. Kvindelighed er en historisk foranderlig kategori. De herskende normer om kvindelighed er mere en given kulturs eller periodes måde at udtrykke kønsforskelle på end et i praksis levet kvindeliv og det biologiske køn.²⁴ Fokus rettes ikke primært mod kvinders adfærd, men mod opfattelsen af typiske kendetegn, træk og kvaliteter, som er legitime for kvinder og deres væsen – en blanding af biologi og kultur og af samspillet mellem praksis og norm. En følge af Bourdieus habitusbegreb er, at en persons sociale tilhørsforhold har betydning for hvilke normer, der indlejres i habitus, og habitus er baggrunden for en persons fortolkningsramme, der ubevidst

styrer smagspræferencerne og dermed vurderingen af fx gymnastikkens kropsbevægelser. Gymnastik er et kulturelt system, som formidler en bestemt opfattelse af kvindelighed til udøverne.

J. Abildgaard berettede i Snoghøjs 25 års jubilæumsskrift om, hvordan hun og A. Krogh havde været Björksténs begejstrede elever fra første gang, de var på kursus hos hende.

»Hendes »levende kvindegymnastik« linnieklar som græsk arkitektur og med Lings højnordiske præg over sig; med de betonedede runde bevægelser, der forlener friskhed med ynde; ... Og netop, fordi der var denne kvindelighed, måtte vi bekæmpe anden opfattelse.«²⁵

Björksténs gymnastik gav udtryk for den rette kvindelighed og kropspraksis og fastlagde linien for de kropsbevægelser, som *Den nordiske kvindegymnastik* skulle fremelske, og normerne blev habituelle dispositioner og dermed styrende for vurderingen af *Medaugymnastikken*.

Da A. M. Børup havde været på kursus hos Medau, så hun et problem i, at den fjedrende bevægelse i fod- og knæled ofte blev overdrevet. At kvinder stod og vippe i knæene med spredte ben stred mod hendes idealbillede af kvindelige kropsbevægelser i gymnastikken. I en omtale af en opvisning med Kvindelig Idrætsforening påpegede hun, at den tyske indflydelse betød, at gymnastikken »... har tabt i Skønhed og Kvindelighed ...«²⁶ De svingende og løsslupne bevægelser var efter A. M. Børups smag grimme, og de kunne give forkerte associationer, og blev dermed en trussel mod den rene tanke. I den folkelige selvforståelse bestod kvindelighed i gymnastikken af en frigjort yndefuld kropsbeværelse med stor æstetisk skønhed, og

gymnastik var et middel til at beherske den sanselige krop, så den kunne være en sund bolig for sjælen. Hvis *Medaugymnastikkens* kropspraksis kom til at dominere, ville det underminere den nordiske gymnastikarv.

P. Petersen ønskede at forene det gymnastiske og det kvindelige i sit gymnastiksystem, men han redegjorde ikke nærmere for, hvad han forstod ved det kvindelige. I kombinationen af feminin ynde og kraftudfoldelse havde *Den danske Kvindegymnastik* udfordret samtidens normer for kvinders kropslige udfoldelser. Da E. Paul-Petersen besøgte Medauskolen, fik hun forståelse for arbejdsmetoderne og glædede sig over kroppens mange bevægelsesmuligheder. Hun opfattede *Medaugymnastikkens* organiske bevægelser som naturlige kropsbevægelser. Hun tog ikke afstand fra dem, dvs. de kunne inkluderes i hendes norm for legitime kvindelige bevægelser. København havde haft besøg af Jaques-Dalcroze, Loges og Bode, og flere københavnske gymnastikforeninger viste allerede midt i 1930'erne tysk inspireret gymnastik. På den baggrund var Medau ikke så fremmedartet, og »tyske øvelser« havde en positiv klang. Ved at optage elementer fra *Medaugymnastikken* markerede man hos *Den danske Kvindegymnastik* en ny opfattelse af, hvad en kvindegymnastik i kontakt med tidens mode og kvindelighed skulle indeholde.

Konklusion

Medaugymnastikken brød med den danske kvindegymnastiktradition, og modtagelsen af den nye gymnastikkultur har jeg belyst i et kampspektiv. Kampen udspillede sig mellem dem, der ville bevare den gamle orden og dem, der var villige til forandring. Umiddelbart faldt *Medaugymnastik-*

ken ikke i *Den nordiske Kvindegymnastiks* smag, mens *Den danske Kvindegymnastik* tog den til sig med enkelte forbehold. På baggrund af min analyse, mener jeg, at årsagen hertil skal findes i, at de to gymnastiksystemer havde væsensforskellig historisk baggrund og værdigrundlag.

Tilhørsforholdet til den danske folkehøjskole gav den folkelige gymnastikbevægelse identitet og legitimitet. Derfor havde det stor betydning for talskvinderne for *Den nordiske Kvindegymnastik*, at *Medaugymnastikken* var af tysk oprindelse, og det nationale og det nordiske fællesskab blev tillagt stor symbolsk værdi i argumentationen. Man havde et dannelsesmål, der pegede ud over gymnastikken, og den åndelige habitus var vigtig, så man frygtede påvirkningen fra en frisat kropsgymnastik. Man fastholdt historisk betingede smagspræferencer i vurderingen af den nye gymnastik og distingverede sig fra en modedille ved at mobilisere og forsvare egen gymnastikkultur. *Medaugymnastikkens* værdier var ikke efterstræbelsesværdige, da dens gymnastik- og kropspraksis afveg fra det nordiske kvindeideal og dermed ikke kunne berige og gavne *Den nordiske Kvindegymnastik*. Man forsøgte at bevare en monopolstilling på landet ved at ekskludere det nye og lukke sig om sig selv.

Den danske Kvindegymnastik var skabt ud fra flere inspirationskilder, og man fortsatte sædvanen med åbenhed over for fornyelse af gymnastikken. Det nationale aspekt blev ikke tillagt stor symbolsk betydning, og benævnelsen »dansk« var ikke (længere) udtryk for en stærk nationalfølelse. Gymnastikkens dannelsesmål var knyttet til kroppen og sund legemsudvikling. Repræsentanterne for *Den danske Kvindegymnastik* havde et solidt fagligt grundlag og var bevidste om, at *Medaugymnastik* byggede på andre forudsætning-

ger end den danske tradition; men man fandt ikke, at den stred mod P. Petersens krav til det kvindelige og gymnastiske, så den kunne accepteres som kilde til fornyelse. Det nye blev opfattet som en positiv udfordring, og strategien var et assimilere de brugbare dele af det nye, hvorved der blev skabt et nyt kulturelt udtryk.

Sat på spidsen åbnede *Medaugymnastikken* for en kropslighed, der af den folkelige gymnastik blev opfattet som et kulturelt forfald, og som man på landet identificerede med byen; mens den moderne bykvinde var mere åben for kvinders nye kropslige udtryksmuligheder, som hun kunne identificere med en moderne (naturlig) frihed.

Noter

1. Helle Gotved, *Mit livs gymnastikhistorie: erindringer* (København, 1996), s. 32-33.
2. Paul Petersen: *Den danske Kvindegymnastik* (København, 1901-1906) Bd. 1, s. 3.
3. *Haandbog i Gymnastik* (1899) var resultat af et kommissionsarbejde. Herefter blev Lings svenske gymnastik grundlaget for undervisningen i folkeskolen og seminariernes læreruddannelse.
4. Elli Björkstén, *Kvinnogymnastik: första delen* (Helsingfors, 1918), s. 248.
5. Jørgine Abildgaard og Anna Krogh udgav bogen *Øvelser til Kvindegymnastik* (Kolding, 1928), hvori de fremlagde grundlaget for deres arbejde.
6. Hinrich Medau, *Deutsche Gymnastik: Lehrweise Medau* (Stuttgart, 1940), s. 20.
7. A. M. Børup var delingsfører fra Askov Højskole ved Ingeborg Appel og uddannet på Statens Gymnastikinstitut. Hun underviste bl.a. på delingsførerkurser og var medredaktør af *Ungdom og Idræt* (1930-65). Hun besøgte Medauskolen 3 gange i 1938-39.
8. Anne Marie Børup, »Den 6. nordiske Gymnastiklejr« I: *Ungdom og Idræt*, 1937, nr. 31, s. 401-403.
9. Anne Marie Børup, »Musikken i Gymnastikkens Tjeneste« I: *Ungdom og Idræt*, 1939, nr. 40, s. 509-512.
10. S. Bording var delingsfører fra det første hold på Snoghøj og uddannet på Statens Gymnastikinstitut. Ansat på Snoghøj i 1933.
11. Solvejg Bording, »Højskolen og gymnastikken« I: *Nyaarsgave: I anledning af Højskolens Hundredeaar* (Slagelse, 1944) s. 120-131.
12. Ellen Paul-Petersen, »Betragtninger over tysk Gymnastik« I: *D.K.G. Medlemsblad for Dansk Kvinde-Gymnastikforening*, 1936, nr. 2 (Januar), s. 1-4.
13. S. Nutzhorn var delingsfører fra Askov Højskole og uddannet i Stockholm på GCI. Var bl.a. vicepræsident i NFK og formand for den danske afdeling.
14. Sigrid Nutzhorn, »Kvindegymnastikstævnet i København« I: *Nordisk Kvinnogymnastik*, 1937, nr. 3, s. 75-76.
15. Jf. Bo Vestergård Madsen, *Oplysning i bevægelse* (Århus, 2003).
16. Anne Marie Børup, »Kvindegymnastik i 1936« I: *Ungdom og Idræt*, 1936, nr. 45, s. 549-552.
17. Jørgine Abildgaard, »Den gymnastiske Form« I: *Ungdom og Idræt*, 1940, nr. 16, s. 226.
18. Ellen Paul-Petersen, »Dansk Kvindegymnastik – dens Udviklingsmuligheder« I: *Jul for sports mænd*, 1940, s. 23-25.
19. Jørgine Abildgaard, »Er den danske Gymnastikbevægelse et Led i Naturalismens Glimmer for Guld?« I: *Snoghøjbogen*, 1936, s. 10-14.
20. Solvejg Bording, »Højskolen og gymnastikken« I: *Nyaarsgave: I anledning af Højskolens Hundredeaar* (Slagelse, 1944) s. 120-131.
21. N. Bukh var grundlægger af og forstander på Ollerup Gymnastikhøjskole og sympatiserede med nazismen.
22. Ved Lingtiden i Stockholm 1939 fejrede man 100 året for Lings død.
23. Ellen Paul-Petersen, »Foredrag i D.K.« I: *D.K.G. Medlemsblad for Dansk Kvinde-Gymnastikforening*, 1934, nr. 2, s. 2.
24. Dette er inspireret af Bente Possing, »Køn og kvindelighed« I: *Den jyske historiker*, 1992, nr. 58/59, s. 35-51.
25. Jørgine Abildgaard, »Gennem 25 år« I: *Snoghøjbogen: Jubilæumsårsskrift 1925-50*, 1949, s. 7-24.
26. Anne Marie Børup, »Den 6. nordiske Gymnastiklejr« I: *Ungdom og Idræt*, 1937, nr. 31, s. 401-403.